8. INTERNATIONAL

SELÇUK

SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS
29-30 NOVEMBER 2025
KONYA

EDITOR:
PROF. DR. AYŞE DİLEK AZAZ

www.isarconference.org

İKSAD Publishing House

CONGRESS BOOK

CONGRES ID		III-VII
PROGRAM		VIII-LIX
GALLERY		LX-LIXV
ACADEMIC INCENTIVE		LXV
NOTIFICATIONS		LXXXVIII

INDEX

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

8th INTERNATIONAL SELÇUK SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS

DATE AND PLACE

NOVEMBER 29-30 /2025 KONYA ONLINE PRESENTATIONS

ORGANIZATION

ISARC INTERNATIONAL SCIENCE AND ART RESEARCH CENTER

GENERAL COORDINATOR

Uzm. Yasemin AĞAOĞLU

EDITOR

Prof.Dr.Ayşe Dliek AZAZ

ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Cenk YAVUZ
Prof. Dr. Mahire HÜSEYNOVA
Prof. Dr. İbrahim BAYRAMOV
Prof. Dr. Hilmi YÜCEL
Prof. Dr. Mehmet DEMİR
Prof. Dr. Mukadder MOLLAOĞLU
Prof. Dr. Neslihan ŞAHİN
Prof. Dr. Sancar BULUT
Prof. Dr. Serpil ÜNVER SARAYDIN
Prof. Dr. Tolga ULUSOY
Prof. Dr. Yadigar GÜLSEVEN SIDIR
Assoc. Prof. Dr. Ahmet AKKÖSE
Assoc. Prof. Dr. Başak Gül AKAR
Assoc. Prof. Dr. Caner YERLİ
Assoc. Prof. Dr. Çiğdem BOGENÇ
Assoc. Prof. Dr. Elif Feyza TOPDAŞ
Assoc. Prof. Dr. Erhan ERDEL
Assoc. Prof. Dr. Filiz RANDA ZELYÜT
Assoc. Prof. Dr. Gamze Ebru ÇİFTÇİ
Assoc. Prof. Dr. Gönül HASANOVA
Assoc. Prof. Dr. Hüseyin Murat IŞIK
Assoc. Prof. Dr. Kübra KARAMAN
Assoc. Prof. Dr. Orhan TURAN
Assoc. Prof. Dr. Malik YILMAZ
Assoc. Prof. Dr. Melih OKCU
Assoc. Prof. Dr. Nursen IŞIK
Assoc. Prof. Dr. Özlem ÜLGER DANACI
Assoc. Prof. Dr. Sahure YARİŞ
Assoc. Prof. Dr. Seda BENGİ
Assoc. Prof. Dr. Sema SAĞLIK
Assoc. Prof. Dr. Şükrü KALAYCI
Assoc. Prof. Dr. Zamıg TEHMEZOV
Assoc. Prof. Dr. Zeynep Deniz ŞAHİN İNAN
Assoc. Prof. Dr. Zühal OKCU
Dr. Abdullah ATILGAN
Dr. Canan TERCAN
Dr. Elvan CAFEROV
Dr. Fatma AZİZOĞLU
Dr. Gönül GÖKÇAY
Dr. Hakkı ŞİMŞEK
Dr. Hayri YILDIRIM
Dr. Laleş USLU AZARAK
Dr. Sevil ÖZCAN
Dr. Sümeyye GÖKÇENOĞLU
Dr. Şengül ŞENTÜRK

ISBN: '978-625-378-446-1'

Kitap Yayın Tarihi 11.12.2025

“COMPLIANCE WITH PUBLICATION ETHICS IS THE SOLE RESPONSIBILITY OF THE AUTHORS; ACCORDINGLY, THEY BEAR BOTH ETHICAL AND LEGAL ACCOUNTABILITY”

SCIENCE AND ADVISORY COMMITTEE

Prof. Dr. Ali OKATAN
İstanbul Aydın University

Prof. Dr. Anwar Ali Shah G. SYED
University Of Sindh Jamshoro

Prof. Dr. Ivan PAVLOVİC
Scientific Institute of Veterinary Medicine of Serbia

Prof. Dr. Morakeng Edward
Kenneth LEBAKA University Of Zululand

Prof. Dr. Mukadder MOLLAOĞLU
Cumhuriyet University

Prof. Dr. Jaın SADHNA
Unıversıty Of Delhı

Prof. Dr. Manole COJOCARU
Titu Maiorescu University

Prof. Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ
Osmaniye Korkut Ata University

Prof. Dr. Mustafa Onur ALADAĞ
Selçuk University

Prof. Dr. Nurdan KALAYCI
Gazi University

Prof. Dr. Mustafa METE
Gaziantep University

Prof. Dr. Neslihan ŞAHİN
Sivas Cumhuriyet University

Prof. Dr. Orhan ZEYBEK
Balıkesir University

Prof. Dr. Selahattin YAVUZ
Erzincan Binali Yıldırım University

Prof. Dr. Seyfi ŞEVİK
Hitit University

Prof. Dr. Sevi ÖZ
Ankara Hacı Bayram Veli University

Prof. Dr. Songül ÇAKMAKÇI
Atatürk University

Prof.Dr. Yadigar GÜLSEVEN SIDIR
Bitlis Eren University

Prof. Dr. Zharkynbıke SULEIMENOVA
Kazakh Natıonal Women's Pedagogıcal Unıversıty

Assoc. Prof. Dr. Abdulkerim DİLER
Atatürk University

Assoc. Prof. Dr. Armel MBON
Marien Ngouabi University

Assoc. Prof. Dr. Azimbaeva GULBAYRA
Kazakh National Women's Pedagogical University

Assoc. Prof. Dr. Betül GÜZELDİR
Atatürk University

Assoc. Prof. Dr. Çiğdem BOGENÇ
Karabük Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Elif Feyza TOPDAŞ
Atatürk University

Assoc. Prof .Dr. Ersoy ZENGİN
Munzur University

Assoc. Prof. Dr. Hasan TELLİ
Mersin University

Assoc. Prof. Dr. Oqtay QULİYEV
Azerbaycan Devlet İktisat University

Assoc. Prof. Dr. Ömer Faruk RENÇBER
Gaziantep University

Assoc. Prof. Dr. Sahure YARİŞ
Dicle University

Assoc. Prof. Dr. Salman Bashir MEMON
Shah Abdul Latif University

Assoc. Prof. Dr. Sancar BULUT
Kayseri University

Assoc. Prof. Dr. Sevcan YILDIZ
Akdeniz University

Assoc. Prof. Dr. Syed Ali
Raza NAQVI Government College University Faisalabad

Assoc. Prof. Dr. Tamer TURGUT
Atatürk University

Assoc. Prof. Dr. Victoria POSTOLACHE
Alecu Russo Balti State University

Doç. Dr. Yılmaz SEÇİM
Necmettin Erbakan University

Assoc. Prof. Dr. Zamıg TEHMEZOV
Azerbaycan Devlet Pedagoji University

Dr. Ajay B. GADİCHA
Sant Gadge Baba Amravati University

Dr. Amira TANDİROVİC GURSEL
Adana Alparslan Türkeş University of Science and Technology

Dr. Aqil MEMMEDOV
Azerbaycan Devlet İktisat University

Dr. Babak SAFAEI
Tsinghua University

Dr. Elşen MEMMEDLİ
Azerbaycan Devlet İktisat University

Dr. Faisal SULTAN
Hazara University

Dr. Ghanshyam BARMAN
Uka Tarsadia University

Dr. Gülnar MİRZEYEVA
Azerbaycan Devlet İktisat University

Dr. Gülşen MEHERREMOVA
Azerbaycan Diller University

Dr. Hassan ZARIOUH
Mohammed First University

Dr. Iram Liaqat AWAN
Government College University

Dr. Irina-Ana DROBOT
Technical University of Civil Engineering Bucharest, Romania

Dr. İslam DEVİREN
MEB

Dr. Joanna HERNİK
West Pomeranian University of Technology

Dr. Nurhoca AKBULAYEV
Azerbaycan Devlet İktisat University

Dr. Rida ZULFİQAR
University of Szeged

Dr. Şebnem NOYAT
Sakarya Applied Science University

Dr. Taha Yasin ÖLMEZTOPRAK
Adıyaman University

Dr. Tatia DOLİDZE
European University

Dr. Yaşar SUBAŞI
Van Yüzüncü Yıl University

HADİS İLMİNDE ASL TERİMİ: TERMİNOLOJİK BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Tunahan ERDOĞAN
Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Konyaaltı, Antalya
Akdeniz University Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences, Konyaaltı, Antalya
ORCID ID: 0000-0003-3374-6063

Öz
Hadis ilmi, temelde rivâyetlerin sıhhatini tespit etmeyi ve bunların doğru biçimde anlaşılmasını hedefleyen bir disiplindir. Hadis ilminin önemli bir yönünü hadisçilerin kullandığı terimler oluşturmaktadır. Nitekim günümüzde "hadis usûlü" olarak bilinen disiplinin, müteahhir dönemde "'ilmü'l-mustalah" veya "'ilmü mustalahi'l-hadîs" şeklinde adlandırılması; hadis usûlü eserlerinin büyük ölçüde bu terimlerin açıklanmasına odaklanması ve alt başlıklarının terimler ekseninde kurgulanması, hadis ilminin bir yönüyle terimler ilmi olarak algılandığını göstermektedir. Bu durum, hadis ilminin terimlerinin tarihsel süreçte kazandığı anlam değişimlerinin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Ancak terimlerin tarihî gelişimiyle anlam dönüşümleri arasındaki ilişkiyi konu edinen müstakil çalışmalar sınırlıdır. Bu eksiklik, özellikle "asl" teriminin hadis ilmi terminolojisinde taşıdığı farklı anlamların yeterince ortaya konulamamış olmasından anlaşılmaktadır. Bu çalışma, *asl* teriminin hadisçilerin terminolojisindeki anlamlarını hadis ilminin yapısında, konularında ve amaçlarında zaman içerisinde meydana gelen değişim ve dönüşümler bağlamında tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, mütekaddim dönemden müteahhir döneme kadar hadis literatüründe *asl* teriminin anlam katmanlarını ele almaktadır. İnceleme, özellikle hadis usûlü kitapları başta olmak üzere monografik eserler, ricâl kaynakları, şerhler ve ilgili diğer literatürü kapsamaktadır. Çalışmada tarama ve doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. İlgili literatür sistematik biçimde taranarak *asl* teriminin geçtiği bağlamlar belirlenmiş; bu bağlamlara göre terimin farklı anlam ve kullanımları sınıflandırılmıştır. Araştırmanın temel varsayımı, *asl* teriminin hadis ilminin tarihsel ve metodolojik gelişimiyle paralel biçimde anlam genişlemesine uğradığı yönündedir. Buna göre, mütekaddim dönemlerde terim doğrudan hadisin kendisine işaret ederken; rivâyetlerin yazıya geçirilip kitap merkezli bir aktarım biçiminin yaygınlaştığı müteahhir dönemlerde, *asl* kavramı kitapla ilişkili yeni anlamlar kazanmıştır. Analizler, *asl* teriminin mütekaddim dönemde genellikle hadisin sened veya metniyle ilişkili anlamlarda kullanıldığını; müteahhir dönemde ise rivâyet kitaplarıyla ilişkili olarak, hadislerin yazılı kaynaklarına işaret eden teknik bir terim haline geldiğini göstermektedir. Bu çalışma, hadis usûlü ilminde bir kavramın tarihsel süreçte kazandığı anlam çeşitliliğini fark etmeye yönelik terminolojik araştırmalara örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda hadis terimleri üzerine yapılacak kapsamlı anlam haritalandırması çalışmalarına bir model sunarak *asl* teriminin literatürdeki tüm anlam katmanlarını ortaya koyacak derinlemesine incelemeler için bir başlangıç ve giriş niteliği taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Hadis usûlü, Terim, Asl, Aslü'l-Hadîs, İlmü'l-Mustalah, Terminoloji, Anlam Dönüşümü.

THE TERM ASL IN HADITH SCIENCE: A TERMINOLOGICAL STUDY

Abstract
The science of hadith is a discipline that primarily aims to determine the authenticity of narrations and to ensure their correct understanding. An important aspect of this science consists of the terminology used by hadith scholars. The fact that the discipline known today as "hadith methodology" was referred to in the later period as *ilm al-mustalah* or *ilm mustalahi al-hadith*—and that works on hadith methodology largely focused on explaining these terms and organized their subtopics around terminology—shows that the science of hadith has, in one sense, been perceived as a science of terms. This situation makes it necessary to examine the semantic

changes that hadith terminology has undergone throughout history. However, independent studies that address the relationship between the historical development of terms and their semantic transformations are quite limited. This deficiency is particularly evident in the case of the term *asl*, whose various meanings within the terminology of hadith science have not been sufficiently explored. This study aims to identify the meanings of the term *asl* as used in the terminology of hadith scholars, within the context of the structural, thematic, and purposive changes that have occurred in the science of hadith over time. The research examines the semantic layers of the term *asl* in hadith literature from the early (*mutaqaddim*) to the later (*muta'akhkhir*) periods. The analysis covers especially hadith methodology books, as well as monographic works, biographical sources (*rijal* literature), commentaries, and other relevant materials. The study employs the methods of literature survey and document analysis. The relevant sources were systematically reviewed to identify the contexts in which the term *asl* appears, and the different meanings and usages of the term were classified accordingly. The main hypothesis of the research is that the term *asl* has undergone semantic expansion parallel to the historical and methodological development of the science of hadith. Accordingly, while in the early period the term directly referred to the hadith itself, in the later period—when the recording of narrations and the book-centered mode of transmission became widespread—the concept of *asl* acquired new meanings related to written works. The analyses reveal that in the early period, the term *asl* was generally used in reference to aspects of the hadith such as its chain of transmission (isnad) or its text (matn), whereas in the later period it became a technical term associated with written sources, referring to the original manuscripts or textual bases of hadiths preserved in transmission books. This study serves as an example of terminological research aimed at recognizing the semantic diversity that a single concept can acquire over time within the discipline of hadith methodology. It also provides a model for comprehensive semantic mapping studies on hadith terminology and constitutes a starting point for more in-depth analyses that seek to uncover all the layers of meaning the term *asl* possesses in the literature. This study serves as an example of terminological research aimed at recognizing the semantic diversity that a single concept can acquire over time within the discipline of hadith methodology. It also provides a model for comprehensive semantic mapping studies on hadith terminology and constitutes a starting point and introduction for more in-depth analyses that seek to uncover all the layers of meaning the term *asl* possesses in the literature.
Keywords: Hadith Methodology, Term, Asl, Aslu'l-Hadith, 'Ilm al-Mustalah, Terminology, Semantic Change.

Giriş

Asl teriminin muhaddislerin terminolojisindeki anlamlarını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma, tespit edilebildiği kadarıyla kapsamı itibarıyla alanında ilktir. Bu amaçla ilk dönem hadis literatüründen başlanarak günümüze kadar oldukça kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Zayıf ve metrûk râvileri konu edinen eserler, mevzu'ât kitapları, hadis usûlü literatürü, ilel, şerh, hâşiye, muhtasar ve tabakât türü kitaplar ile hadis ilmine dair monografik eserler gibi *asl* teriminin yer aldığı kaynaklar muhaddislerin kullanımını tespit etmek için taranmıştır.

Asl teriminin anlamını inceleyen bazı araştırmalara rastlamak mümkün ise de bunlar kapsamlı çalışmalar olmayıp belirli bir tür kullanımı incelemektedir. Bu kapsamda öncelikle zikredilmesi gereken çalışma "Aslu'l-hadîs fî kelâmi'l-muhaddisîn fî dav'i 'ulûmi'l-hadîs" adlı makaledir. Bu çalışma özel olarak *aslu'l-hadîs* teriminin kullanımını ve anlamını tespit etmeyi amaçlamaktadır.[1] Ancak muhaddislerin kullanımında *asl* kavramı hem doğrudan rivâyet ve râvînin dışında çeşitli anlam alanlarına sahiptir hem de tamlamasız olarak yalın halde kullanılmaktadır. Ali el-Kârî'nin (öl. 1014/1605) *el-Masnû'* isimli eserini tahkik eden

[1] İslâm Mahmûd Abdülmu'tî, "Aslü'l-Hadîs fî Kelâmi'l-Muhaddisîn Dirâse fî Dav'i 'Ulûmü'l-Hadîs", *Mecelletü Külliyyeti Usûli'd-Dîn ve'd-Da've bi'l-Menûfiyye* 43/43 (2024), 394-490.

Abdülfettâh Ebû Gudde'nin bu eserin önsözünde muhaddislerin *Lâ asle leh* ve benzeri kullanımların anlamını tespit etmeyi amaçlayan dört maddelik incelemesi bu çalışmalara diğer bir örnektir.[2] Süyûtî'nin (öl. 911/1505) *Tedrîbü'r-râvî* isimli eserini tahkîk eden Muhammed Avvâme'nin İbn Teymiyye'ye nispet edilen *Lâ asle leh* ifadesinin mutlak anlamda *Lâ isnâde leh* anlamına geldiği görüşünü eleştirdiği kısa açıklaması *asl* terimi hakkındaki çalışmaların bir başka örneğini oluşturmaktadır.[3] Diğer taraftan her ne kadar müstakil bir çalışma olmasa da Muhammed Halef Selâme'nin *Lisânü'l-muhaddisîn* adlı eserinde ilgili madde altında bu çalışmanın konusu olan *asl* teriminin anlamlarından bir kısmına temas edilmekte ve kelimenin muhaddislerin kullanımında belli türden hadisler, isnâdlar, kitaplar ve kurallar gibi anlamlar taşıdığına kısaca temas edilmektedir.[4] Son olarak konuyla ilgili çalışmalar arasında Abdulcabbar Adıgüzel tarafından hazırlanan *Ahmed b. Hanbel'de Tefsirin Mahiyeti ve Meşruiyeti Sorunu* başlıklı doktora tezi de zikredilmelidir. Bu çalışmada *asl* teriminin spesifik bir kullanımı ele alınmakta ve Ahmed b. Hanbel'e (öl. 241/855) nispet edilen "Üç şeyin *aslı* yoktur: Tefsir, melâhim ve megâzî." sözünün maksadı ve sınırları kapsamlı bir biçimde araştırılmaktadır.[5]

Asl terimi, muhaddisler tarafından yalın halde de tamlama şeklinde de kullanılmaktadır. Çalışmada *asl* teriminin *aslu'l-hadîs* gibi izafetli ya da sıfatlı şekilde belli kayıtlarla kullanımı ile sınırlandırılmamış, mutlak olarak kullanımları da incelenmiştir. *Asl* terimi ile ilgili kullanımlar, bu kullanımların bazı sonuçları, terim hakkındaki bir kısım tartışmaların ve hatalı kullanımların incelenmesi ve karşıt anlamlarının tespiti çalışmanın özgün yönlerini temsil etmektedir. Mütekaddim ve müteahhir dönem alimlerinin kullanımı çalışmanın kapsamına dahil edilmiştir. Çünkü *asl* teriminin müteahhir dönemde hadis ilminin amaç, yöntem ve mesâilinin gelişimine paralel olarak anlam genişlemesine uğradığı görülmektedir.

Asl Teriminin İsnâd ve Râvî Anlamında Kullanımı

1. Hadisin tarîki ve isnâdı.

Muhaddislerin *asl* terimini mütekaddim dönemde en temelde hadisin tarîki ve isnâdı anlamında kullandıkları görülmektedir. Ebû Hureyre'den (öl. 58/678) rivâyet edilen bir hadis hakkında Bezzâr'ın (öl. 292/905) ifadeleri *asl* teriminin tarîk ve isnâd anlamında kullanımına örnektir. Hadisin, Fudayl b. 'Iyâd → Ziyâd b. Sa'd → 'Amr b. Dînâr → 'Âtâ' b. Yesâr → Ebû Hureyre → Hz. Peygamber tarîki dışında bir *aslı* yani başka isnâdları bulunmaktadır (**وَإن كان للحديث أصل عن فضيل**). Bezzâr, kendi ashâbından bu hadisi rivâyet eden bazı kimseler bulunmasına rağmen bunların arasında zayıf râvîler bulunduğu için isimlerini ve farklı tarîklerini zikretmemiştir. Bunlar dışında hadisi Fudayl'dan pek çok kimse rivâyet etmiştir.[6]

Asl teriminin hadisin isnâdı anlamında kullanımı Süyûtî tarafından İbn Teymiyye'ye (öl. 728/1328) nispet edilmektedir. Buna göre muhaddisler **ليس له أصل** veya **لا أصل له** dedikleri zaman bununla **لا إسناد له** anlamını kastetmektedirler.[7] Ancak Süyûtî'nin bu görüşü İbn Teymiyye'ye mutlak olarak nispeti sorunludur. Çünkü *Tedrîbü'r-râvî*'nin muhakkiki Muhammed Avvâme'nin de haklı olarak eleştirdiği gibi bizzat İbn Teymiyye'nin kendisi *asl* terimini iki

[2] Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Ali el-Kārî, *el-Maṣnûʿ fî maʿrifeti'l-ḥadîṯi'l-mevżûʿ*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1414), 17-23 (Muhakkikin notu).

[3] Ebu'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahmân Suyûtī, *Tedrîbu'r-râvî fî Şerḥi Taḳrîbi'n-Nevâvî*, thk. Muhammed Avvâme (Medine: Dâru'l-Yüsr, 1437), 3/518-519.

[4] Muhammed Halef Selâme, *Lisânü'l-muhaddisîn* (Musul: y.y., 2007), 2/83-85.

[5] Abdulcabbar Adıgüzel, *Ahmed b. Hanbel'de Tefsirin Mahiyeti ve Meşruiyeti Sorunu* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2024), 1-314.

[6] Ebû Bekr Ahmed Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr*, thk. Mahfûz Abdurrahman Zeynullah vd. (Medine: Mektebetü'l-ulûm ve'l-Hikem, 1988), 15/268.

[7] Suyûtī, *Tedrību'r-râvî*, 3/517-518.

farklı anlamda kullanmaktadır.[8] Ayrıca bu çalışmada görüleceği gibi muhaddisler *asl* terimini *isnâd* dışında çok çeşitli anlamlarda kullanmaktadırlar.

Asl teriminin özellikle zayıf râvîleri konu edinen kitaplarda hadisin tarîki ve isnâdı anlamında kullanım oldukça yaygındır. Bu kullanımın bazı örnekleri şu şekildedir:

فَلا أَصل لَه عن ثِقَة Bu hadisin sika bir râvîden *aslı* yoktur.[9]

ولَيس لَه أَصل مُسنَدٌ Bu hadisin müsned bir *aslı* yoktur.[10]

وأَما الثاني فَلا أَصل لَه إِلاَّ عن هَذا الشَّيخ İkinci hadisin ise bu şeyh dışında birinden *aslı* yoktur.[11]

2. Sahih isnâd:

Muhaddisler *asl* terimini bazen sahih isnâd anlamında kullanırlar. Bununla kastettikleri hadisin bir isnâdının bulunmadığı değil, mevcut isnâdın sahih olmadığıdır. Sahih olmayan isnâd ile de söz konusu isnâdın çoğu zaman yalan ve uydurma olduğunu kastederler. Ukaylî'nin (öl. 322/934) "Bu hadisin Ali'den bir aslı yoktur." **(وهَذا الحَديث لا أَصل لَه عن عَليّ** ifadesi *asl* teriminin bu anlamda kullanıldığına örnek olarak gösterilebilir. Ona göre Hz. Ali'ye (öl. 40/661) atfedilen bu isnâdı Muhammed b. Humeyd isimli râvî uydurmuştur. Rivâyetin doğru nakli ise Yahyâ b. el-Muğîre'nin en son vefat eden sahâbî Ebü't-Tufeyl Âmir b. Vâsile'ye (ö. 100/718-19) atfederek aktardığı versiyonudur. Muhammed b. Humeyd ise rivâyetten hem "bir adamdan" ifadesini düşürerek isnâdın sahih olduğu izlenimi uyandırmaya çalışmış hem de aslında Ebü't-Tufeyl'e nispet edilen sözü Hz. Ali'ye isnâd etmiştir.[12] Dolayısıyla buradaki **لا أَصل لَه عن عَليّ** ifadesi **لا إسنادَ صحيح عن علي** şeklinde anlaşılmalıdır. Bu manasıyla *asl* terimi çoğunlukla mevzû' hadisin, bazen de zayıf isnâdın karşıtı olarak kullanılmaktadır.

3. Senedin başlangıç ve yayılma noktasını teşkil eden sahâbe tabakası.

Sahâbî isnâdın kaynağını oluşturur ve isnâd sahabîden yayılır. İbn Hacer'in (öl. 852/1449) ferd-i mutlak tanımındaki kullanımı *asl* teriminin sahâbe tabakası anlamında kullanımına örnektir. Ona göre garâbet senedin *asl*ında **(ثم الغرابة إما أن تكون في أصل السند** yani sahâbî tarafında **(وهو طرفه الذي فيه الصحابي** bulunursa buna ferd-i mutlak, ortasında bir yerde bulunursa buna ferd-i nisbî denir.[13] Asl terimi fıkıh usûlcüleri tarafından da bu manada kullanılmaktadır. Pezdevî (öl. 482/1089) meşhur haber tanımında yer verdiği "*Asl*ı itibarıyla âhâd olup daha sonra yalan üzerinde birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluğun nakletmesiyle yaygınlık kazanan haberdir." **(ما كان من الآحاد في الأصل ثم انتشر فصار ينقله قوم لا يتوهم تواطؤهم على الكذب)** ifadesindeki *asl* terimini sahâbe tabakası, haberin sonradan yaygınlık kazandığı tabakayı da tâbiûn ve tebe-i tâbiûn tabakası olarak açıklamaktadır **(وهم القرن الثاني بعد الصحابة رضي الله عنهم ومن بعدهم)**.[14] Buna göre sahâbeden sonraki tabaka *fer'* olmakta ve *asl* terimi *fer'*in karşıtı olmaktadır.

4. Hadisin kendisinden rivâyet edildiği kişi/Merviyyün anh.

Asl teriminin hadis usûlü eserlerinde merviyyün 'anh anlamında kullanıldığı görülmektedir. İbnü's-Salâh'ın (öl. 643/1245) aşağıdaki kullanımı buna örnektir: Sika bir râvî kendisi gibi sika olan birinden hadis rivâyet edip kendisinden rivâyette bulunulan hocaya sorulunca rivâyeti inkâr ederse tercih edilen görüşe göre şöyle bir yol izlenir: Eğer hoca "Ben bu hadisi rivâyet etmedim" ya da "Benim adıma yalan söylüyor" gibi kesin bir dille rivâyeti yalanlarsa bu durumda teâruz söz konusudur. İnkâr eden *asl* olduğu için *fer'* olan râvînin rivâyetinin reddedilmesi gerekir **(والجاحد هو الأصل فوجب رد حديث فرعه ذلك)**. Ancak bu durum râvînin

---

[8] Suyûtî, *Tedrîbu'r-râvî*, 3/518-519 (muhakkik Avvâme'nin notu).

[9] Ebû Ca'fer Muhammed Ukaylî, *eḍ-Ḍuʿafâʾü'l-kebîr*, thk. Mâzin es-Sirsâvî (Mısır: Dâru İbn Abbâs, 2008), 3/431, 508.

[10] Ukaylî, *eḍ-Ḍuʿafâʾ*, 2/283.

[11] Ukaylî, *eḍ-Ḍuʿafâʾ*, 2/388.

[12] Ukaylî, *eḍ-Ḍuʿafâʾ*, 3/557.

[13] Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-naẓar şerḥu Nuḫbeti'l-fiker* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1434), 35-36.

[14] Ebü'l-Usr Fahrü'l-İslâm Alî Pezdevî, *Uṣûlü'l-Pezdevî / Kenzü'l-vüṣûl ilâ maʿrifeti'l-uṣûl* (Karaçi: Matbaatü Câvîd, t.s.), 152.

diğer hadislerinin reddini gerektirecek bir cerh olarak değerlendirilmez. Çünkü o da hocasını yalanlamaktadır. Hocasının râvî hakkındaki cerhinin kabul edilmesi, râvînin hocası hakkındaki cerhinin kabul edilmesinden daha üstün değildir. Sonuç olarak her iki râvînin de dikkate alınmaması (tesâkut) söz konusu olur.[15] *Asl* terimi burada merviyyün anh anlamında, hadisi ondan rivâyet eden râvînin karşıtı olarak kullanılmaktadır.

Asl Teriminin Hadisin Metni ya da Muhtevası Anlamında Kullanımı

1. Merfû‘ hadis:

Muhaddisler hadisin metni ile ilişkili olarak *asl* terimini merfû‘ hadis anlamında kullanırlar. Bu kullanımın en açık örneklerinden birini İbnü’s-Salâh’ın sahih hadis tanımına yöneltilen bir itiraza İbn Hacer’in verdiği cevapta görmek mümkündür. Buna göre İbnü’s-Salâh’ın sahih hadis tanımı (**الحديث المسند الذي يتصل إسناده إلى آخره**) şeklindedir. Bu tanıma yöneltilen bir itiraza göre İbnü’s-Salâh’ın (**المسند المتصل...**) demesi daha uygundur. Çünkü bu takdirde “isnâd” lafzının tekrarına gerek kalmamaktadır. İbn Hacer ise burada merfû‘ hadisin tanımını yaptığı için İbnü’s-Salâh’ın bu şekilde ifade ettiğini söyleyerek cevap vermektedir. Çünkü burada merfû‘ hadis, söz konusu edilen *asl*dır[16] (**لأنه الأصل الذي يتكلم عليه**). Nitekim konuyla ilgili hazırlanan kapsamlı bir doktora tezinde Ahmed b. Hanbel’in “Üç şeyin aslı yoktur: Tefsir, melâhim ve megâzî.” sözünde *asl* kelimesinin merfû‘ hadis anlamında kullanıldığı; Ahmed b. Hanbel’in Hz. Peygamber’den gelen tefsirle ilgili rivâyet sayısının azlığını ve tefsir, megâzî ve melâhim haberlerinin çoğunlukla sahâbe ve tâbiûn haberlerine dayalı olduğunu kastettiği sonucuna ulaşılmıştır.[17] Diğer taraftan Zerkeşî (öl. 794/1392) bazı muhakkiklere dayandırarak Ahmed b. Hanbel’in bu sözündeki *asıllar* ile kastının *sahîh muttasıl isnâdlar* olduğunu,[18] Süyûtî ise ise *merfû‘ hadisler* olduğunu söylemektedir.[19] Bu anlamıyla *asl* terimi mevkûf ve maktû‘ hadisin karşıtı olarak kullanılmaktadır.

2. Sahih Hadis

Asl kelimesi mütekaddim muhaddisler tarafından sahih hadis anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanımın en açık örneklerinden birini İbn Hibbân’da (öl. 354/965) görmek mümkündür. Muhaddislerin aynı hadisin ya da benzerinin başka yollardan rivâyet edilip edilmediğini ve bir râvînin güvenilir olup olmadığını araştırma faaliyeti olan i‘tibârı açıklarken İbn Hibbân *asl* terimini sahih hadis anlamında kullanmaktadır. Buna göre İbn Hibbân, Hammâd b. Seleme’nin (öl. 167/784) güvenilir olup olmadığını tespit için onun Eyyûb → İbn Sîrîn → Ebû Hüreyre → Hz. Peygamber isnadı ile rivâyet ettiği farazi bir örnek verir. Bu hadisi Eyyûb’ün ashâbından Hammâd dışında rivâyet eden yoksa Hammâd hemen cerh edilmez, i‘tibâr işleminin uygulanması gerekir. Buna göre bu rivâyeti Hammâd’ın ashâbından rivâyet eden olup olmadığına bakılır. Hammâd’dan bunu yalnızca zayıf bir râvî rivâyet etmişse bu durumda hadisi Hammâd adına onun uydurduğu anlaşılır. Eğer Hammâd’ın ashâbından çok kişi aktarmışsa onun bu hadisi Eyyûb’den rivâyet ettiği anlaşılır. Eyyûb’den Hammâd dışında bu hadisi rivâyet eden olmadığı anlaşılırsa Hammâd yine hemen cerh edilmez ve İbn Sîrîn’den Eyyûb dışında rivâyet eden sika râviler olup olmadığı araştırılır. İbn Sîrîn’den Eyyûb dışında rivâyet edenler bulunursa bu durumda hadisin bir *asl*ının bulunduğu anlaşılır (**علم أن الخبر له أصل**

[15] Ebû Amr Takıyyüddîn İbnü’s-Salâh, *Maʿrifetü envâʿi ʿulûmi’l-ḥadîṯ*, thk. Nûreddîn Itr (Suriye: Dâru’l-Fikr, 1406), 116-117; Ebü’l-Fazl Zeynüddîn Irâkī, *Şerḥu’t-Tebṣıra ve’t-teẕkire*, thk. Abdüllatif el-Humeym (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1423), 1/362; Ebü’l-Hayr Şemsüddîn Sehâvî, *Fetḥu’l-muġīṯ bi-şerḥi Elfiyyeti’l-ḥadîṯ li’l-ʿIrâḳī*, thk. Hüseyin Ali (Mısır: Mektebetü’s-Sünne, 1424), 1/89; Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed Zerkeşî, *el-Baḥrü’l-muḥîṭ fî uṣûli’l-fiḳh* (b.y.: Dâru’l-Kütübî, 1414), 6/221.

[16] Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn İbn Hacer el-Askalânî, *en-Nüket ʿalâ Kitâbi’bni’ṣ-Ṣalâḥ*, thk. Rebîʿ b. Hâdî el-Medhalî (Medine: İmâdetü’l-Bahsi’l-İlmî, 1404), 1/59.

[17] bk. Adıgüzel, *Ahmed b. Hanbel’de Tefsirin Mahiyeti ve Meşruiyeti Sorunu*, 1-314.

[18] Ebû Abdillâh Bedrüddîn Zerkeşî, *el-Burhân fî ʿulûmi’l-Ḳurʾân*, thk. Muhammed Ebü’l-Fadl İbrâhîm (Beyrut: Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, 1376), 2/156.

[19] Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Süyûtî, *el-İtḳān fî ʿulûmi’l-Ḳurʾân*, thk. Muhammed Ebü’l-Fadl İbrâhîm (b.y.: el-Hey’etü’l-Mısriyye el-Âmme li’l-Kitâb, 1394), 4/208.

(**يرجع إليه**). Eğer bulunamazsa bu defa hadisi Ebû Hüreyre'den İbn Sîrîn dışında rivâyet eden sika râvî olup olmadığı araştırılır. Eğer bulunursa yine haberin bir *asl*ının olduğu anlaşılır (**علم أن الخبر له أصل**). Bulunamazsa hadisi Hz. Peygamber'den Ebû Hüreyre dışında rivâyet eden olup olmadığına bakılır. Bulunursa haberin *asl*ı olduğu sahih bir şekilde anlaşılır (**صح أن الخبر له أصل**). Eğer bulunamazsa haberin kendisi bu *üç asl*a aykırıdır (**والخبر نفسه يخالف الأصول الثلاثة**), dolayısıyla haberin kesin olarak mevzû' olduğu anlaşılmış olur.[20] Son alıntıda görüldüğü gibi İbn Hibbân *asl* kelimesinin çoğulu olan *usûl* kelimesini sahih hadis anlamında kullanmaktadır.

Asl teriminin sahih hadis anlamında kullanımı zayıf hadisle amel konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Zayıf hadisle amel edilebilmesi için İbn Dakîkü'l-'Îd'in (öl. 702/1302) öne sürdüğü şartlardan biri zayıf hadisin küllî bir *asl*ın içerisine dahil olmasıdır (**وأن يكون داخلاً تحت أصل كلي**). Onun burada küllî *asl* ile kastının, sahih hadis olduğu anlaşılmaktadır. İbn Dakîk buna örnek olarak zevâl vaktinden sonra iki rekât namaz kılınmasını bildiren zayıf bir hadis bulunduğunu belirtir. Ancak ona göre küllî bir aslın kapsamına dahil olduğu için bu hadis ile amel edilebilir (**فإنه يعمل به لدخوله تحت أصل كلي وهو قوله صلى الله عليه وسلم الصلاة خير موضوع فمن استطاع أن يستكثر فليستكثر**) hadisidir.[21] Bu açıklamasından dolayı İbn Dakîk'in burada *asl* ifadesinden ile kastının sahih hadis olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü namaz kılmak, söz konusu sahih hadisin umûm ifadesine dahildir. Bu anlamda *asl* terimi zayıf ve mevzû' hadisin karşıtı olarak kullanılmaktadır.

3. Hadisin Muhtevası

Asl terimi her ne kadar tariklerinde illet ve zayıflık bulunsa da içeriğini destekleyen şâhidlerin ya da mütâbi'lerin bulunması nedeniyle muhtevasına sıhhat hükmü verilen hadisler için kullanılmaktadır. Buna göre her bir tarîk sahih derecesinde olmasa da tarîklerin toplamını dikkate alarak muhaddisler hadisin muhtevasına sıhhat hükmü verebilmektedirler (**وبمجموع ذلك حكموا على أصل الحديث بالصحة**).[22] Asl terimi bu anlamıyla özellikle mütâba' 'aleyh hadislerin muhtevası anlamında kullanılmaktadır. Bir hadisin aynı şeyhten ya da başka râvîlerden benzer lafızlarla nakledilmesini ifade eden mütâba'atta lafızların birebir örtüşmesi şart değildir. Buna göre benzer içerikli başka hadisler tarafından desteklenen hadislerin muhtevası için *aslu'l-hadîs* ifadesi kullanılmaktadır. *Asl* teriminin bu manada kullanımına İbn Kesîr'in (öl. 774/1373) (**وَهَذِهِ كُلُّهَا شَوَاهِدُ لِأَصْلِ هَذَا الْحَدِيثِ الَّذِي أَوْرَدْنَاهُ**) ifadesi örnek olarak verilebilir.[23] Buhârî'nin (öl. 256/870) "Cerîr ve Ebû Bekr b. Ayyâş ona mütâba'at ettiler" (**تَابَعَهُ جَرِيرٌ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ**) ifadesi hakkında İbn Hacer'in "Kastedilen, hadisin aslındaki mütâba'attır" (**وَالْمُرَادُ الْمُتَابَعَةُ فِي أَصْلِ الْحَدِيثِ**)[24] kullanımı *asl* teriminin mütâba' 'aleyh hadisin muhtevası anlamında kullanımına diğer bir örnek teşkil etmektedir.

4. Çoğu zaman lafızlarında bazen de manasında değişiklikler görülebilmekle birlikte bir hadisin temel hali.

Cerîr b. Hâzim'in mana ile rivâyetin cevazına örnek olarak gösterilen "el-Hasen'den birçok hadis işittim. *Asl* aynı, ancak söz farklıdır." (**سَمِعْتُ الْحَسَنَ يُحَدِّثُ بِالْأَحَادِيثِ الْأَصْلُ وَاحِدٌ وَالْكَلَامُ مُخْتَلِفٌ**)[25] ifadesinde olduğu gibi *asl* terimi mütekaddim muhaddisler tarafından bu anlamda kullanılmaktadır. *Asl* teriminin bu manada kullanımına Tahâvî'nin (öl. 321/933) *Şerhu*

---

[20] Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân, *Ṣaḥîḥu İbn Ḥibbân*, thk. Mehmet Ali Sönmez - Halis Aydemir (b.y.: Dâru İbn Hazm, 1433), 1/111-112.

[21] Ebü'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed İbn Dakīkul'îd, *Şerḥu'l-Erbaʿîni'n-Neveviyye fi'l-eḥadîṯi'ṣ-ṣaḥîḥi'n-nebeviyye* (b.y.: Müessesetü'r-Reyyân, 1424), 20.

[22] İbn Hacer el-Askalânî, *en-Nüket*, 1/424.

[23] Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (b.y.: Daru Hicr, 1424), 9/130.

[24] Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî şerḥu Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru'l-Maʿrife, 1379), 4/179.

[25] Ebû Bekr Ahmed Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî maʿrifeti uṣûli ʿilmi'r-rivâye*, thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl (b.y.: Dâru İbni'l-Cevzî, 1432), 1/446.

me'âni'l-âsâr[26] ve *Şerhu müşkili'l-âsâr*[27] isimli eserlerinde sık rastlanılmaktadır.[28] Müteahhir dönemde muhaddisler bir hadis hakkında **أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ أَوْ مُسْلِمٌ** dedikleri zaman **أَخْرَجَ أَصْلَ ذَلِكَ الْحَدِيثِ** anlamını kastederler. Muhaddislerin hadislerin yer aldığı kaynağı belirtme/tahrîc kastıyla kullandıkları bu ifade, hadisin ilgili kaynak eserde birebir aynı lafızlarla değil, muhtevası ve genel anlamı itibarıyla kayıtlı olduğunu bildirmektedir.[29] Benzer şekilde muhaddisler bir hadis hakkında kesin bir ifade ve yargıda bulunmaksızın **رُوِيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا وَكَذَا، أَوْ رُوِيَ عَنْ فُلَانٍ كَذَا، أَوْ فِي الْبَابِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَذَا وَكَذَا** gibi ifadeler kullandıkları zaman bununla hadisin söz konusu versiyonunun mevcut haliyle sahih olduğunu değil, *aslının sahih* (**بِصِحَّةِ أَصْلِهِ**) olduğunu kastederler.[30] İbn Kesîr'in **وَأَصْلُ هَذَا الْحَدِيثِ فِي الصَّحِيحِ بِنَحْوٍ مِنْ هَذَا اللَّفْظِ** ifadesi de *asl* teriminin lafızlarında benzerlik bulunan hadisin temel hali anlamında kullanımına örnektir.[31] İbn Hacer ve Aynî (öl. 855/1451) de aslında lafız farklılıkları bulunan ve iki farklı tarîkten nakledilen bir hadisi Buhârî'nin sanki aynı lafızlara sahipmiş izlenimi verecek şekilde rivâyet etmesinin sebebini açıklarken onun bunu hadisin lafızlarını değil, aslını dikkate alarak yaptığını belirtmektedirler. İbn Hacer ile Aynî burada *asl* terimini söz konusu anlamda kullanmaktadırlar.[32]

5. Şöhreti, uzunluğu ve ravi sayısının çokluğu gibi nedenlerden dolayı lafız farklılıkları, ziyâde hükümler ve manalar barındıran bir hadisin değişiklik bulunmayan tarafı.

Her ne kadar bazı isnâdlarında zayıflık olsa da sahih ve uzun bir hadis hakkında Hâzimî'nin (öl. 584/1188) kullandığı ifadeler *asl* teriminin bu anlamına örnektir. Ona göre şöhreti, uzunluğu ve râvî sayısının çokluğu nedeniyle hadisin metni birtakım farklılıklar, ziyâde manalar ve hükümler içerebilmektedir. Ancak bütün bunlar hadisin metninin zayıflığını gerektirmemektedir. Çünkü hadisin *aslı* mahfûzdur (**لِأَنَّ أَصْلَ الْحَدِيثِ مَحْفُوظٌ**).[33] *Aslı* mahfûz olunca senedin garâbeti önem arz etmemektedir. İbn Kesîr de garâbetin metinde ve senedde bulunabileceğini açıklarken sika râvîlerin bazen diğerlerinin kabul etmediği bir ilavede bulunabileceğini ifade eder. Ona göre isnâdında garâbet bulunan hadis her ne kadar bu isnâdla zayıf olsa da *hadisin aslı* bir ya da birden fazla tarîkten mahfûz olabilir (**كَمَا إِذَا كَانَ أَصْلُ الْحَدِيثِ مَحْفُوظًا مِنْ وَجْهٍ آخَرَ أَوْ وُجُوهٍ**).[34] *Asl* teriminin bu anlamıyla kullanıldığı yerlerde hadisin *aslı* sahih olup kalan kısmı sahih olmayabilir. Müslim'in *Sahîh*'inde içinde kıyâmın da zikredildiği mutavvel olarak bulunan, ancak Buhârî'de yalnızca *aslı* zikredilen bir hadis hakkında Molla Gürânî'nin (öl. 893/1488) sarf ettiği ifadeler buna örnektir. Ona göre Buhârî'nin hadisin kalan kısmına yer vermemesinin sebebi yüksek ihtimalle bu kısmı sahih kabul etmemesidir (**فأورد**

---

[26] Ebû Ca'fer Ahmed Tahâvî, *Şerḥu meʿâni'l-âṯâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr (b.y.: Alemü'l-Kütüb, 1414), 1/163, 2/60, 3/70, 4/6, 117, 344 vd.

[27] Ebû Ca'fer Ahmed Tahâvî, *Şerḥu müşkilü'l-âṯâr.*, thk. Şuayb el-Arnavud (b.y., 1415), 4/96, 4/293, 8/201.

[28] Ayrıca bk. Ebû Bekr Ahmed Beyhakî, *Maʿrifetü's-sünen ve'l-âṯâr*, thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî (Karaçi: Câmiatü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1412), 12/357, 365.

[29] İbnü's-Salâh, *Maʿrifetü envâʿi ʿulûmi'l-ḥadîṯ*, 23.

[30] İbnü's-Salâh, *Maʿrifetü envâʿi ʿulûmi'l-ḥadîṯ*, 5.

[31] Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (b.y.: Daru Hicr, 1424), 8/495.

[32] أَنَّ الْبُخَارِيَّ يَصْنَعُ مِثْلَ هَذَا نَظَرًا إِلَى أَصْلِ الْحَدِيثِ لَا إِلَى خُصُوصِ أَلْفَاظِهِ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî şerḥu Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru'l-Maʿrife, 1379), 1/59; البُخَارِيّ كثيرا مَا يصنع ذَلِك نظرا إِلَى أصل الحَدِيث لَا إِلَى خُصُوص أَلْفَاظه Ebû Muhammed Bedrüddîn Aynî, *ʿUmdetü'l-ḳārî şerḥu Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.s.), 1/145.

[33] Ebû Bekr Zeynüddîn Hâzimî, *el-İʿtibâr fi'n-nâsiḫ ve'l-mensûḫ mine'l-âṯâr* (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Ma'ârifi'l-Osmâniyye, 1359), 190.

[34] Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İbn Kesîr, *İḫtiṣâru ʿUlûmi'l-ḥadîṯ*, thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl (Riyad: Dâru'l-Meymân, 1434), 171-174, 257; Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Bikâî, *en-Nüketü'l-vefiyye bimâ fî şerḥi'l-Elfiyye*, thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl (b.y., 1428), 2/438.

البُخَارِيّ أصل الحديث ولعله لم يثبت عنده بقية الحديث).[35] *Asl* terimi bu anlamda muhtevâsında değişiklik bulunan hadisin karşıtı olarak kullanılmaktadır.

6. İhtisâr ya da taktî‘ edilerek rivâyet edilmiş bir hadisin ihtisâr ya da taktî‘ yapılmamış hali

Hadisin râvî tarafından ihtisâr edilerek rivâyet edilmesi hadisten yanlış hükümler çıkartılmasına sebep olabilmektedir. Tahâvî buna örnek olarak **أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَاعَنَ بِالْحَمْلِ** rivâyetini zikreder. Râvîlerden biri hadisi ihtisâr ederek naklетmiş, bu muhtasar rivâyet başkaları tarafından hüccet olarak kullanmıştır. Oysa *hadisin aslı* **أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَاعَنَ بَيْنَهُمَا وَهِيَ حَامِلٌ** şeklindedir.[36] Müslim'in *Sahîh'*inde tahrîc ettiği bir hadis hakkında Humeydî'nin (öl. 488/1095) kullandığı "Hadis aslında bundan daha uzundur. Ancak Müslim Kader bâblarında istediği kadarını tahrîc etmiştir" (**والْحَدِيث أطول من هَذَا وَإِنَّمَا أخرج مُسلم مَا أَرَادَ فِي أَبْوَاب الْقدر**) ifadesindeki asl terimi de taktî‘ yapılarak rivâyet edilen hadisin karşıtı olarak kullanılmıştır.[37] *Asl* terimi bu örneklerde ihtisâr ya da taktî‘ yapılmış hadisin karşıtı olarak kullanılmaktadır.

Asl Teriminin Kitap Anlamında Kullanımı

1. Hocanın rivâyet hakkına sahip olduğu hadisleri ihtiva eden kitap veya hocanın kendi nüshası.

Bir hadisi amel etmek için yahut delil olarak kullanma kastıyla zikreden kişinin bizzat kendisinin ya da güvenilir bir başka kimsenin hadisi hocasının *asl nüshasındaki* hadisiyle karşılaştırması (**أَنْ يَرْجِعَ إِلَى أَصْلٍ قَدْ قَابَلَهُ هُوَ أَوْ ثِقَة غَيْره**) gerekmektedir.[38] Bu karşılaştırmanın amacı hadisin tebdil ve tahrif gibi değişikliklere maruz kalmadığından emin olmaktır. Buna karşılık sahih bir *asl* ile karşılaştırılmamış (**وَكَمَنْ يُحَدِّثُ لَا مِنْ أَصْلٍ مُقَابَلٍ صَحِيحٍ**) nüshadan hadis rivâyet eden râvînin rivâyeti geçerli kabul edilmemektedir.[39] İbnü's-Salâh kendi döneminde isnâdların büyük oranda önceki dönemde olduğu gibi hadislerin sıhhatini tespit noktasında yeterli olmadığı görüşündedir. Ona göre râvîlerde görülen tesâhülden dolayı isnâdlar müteahhir asırlarda hadislerin sıhhatini tespit fonksiyonunu kaybetmiştir. İsnâd zikri artık bu ümmete mahsus bir özelliğin devamı ve muhafazası maksadıyla zikredilmektedir.[40] Hadis râvîlerinde görülen bu tesâhül İbnü's-Salâh'tan önce Beyhakî (öl. 458/1066) tarafından da dile getirilmiştir. Beyhakî kendi dönemindeki muhaddislerin hadisleri hıfz etmemelerinden, kitaplarındaki hadisleri düzgün okuyamamalarından, semâ‘ ettikleri hadislerin kayıtlı olduğu *asl*dan (**من أصل سماعهم**) kendilerine okunan hadisleri bilmemelerinden yakınmaktadır.[41] Bu yüzden önceki dönemlerde hadis râvîlerinde aranan hıfz, zabt ve itkân gibi şartlar artık esnetilmeli ve kitabından rivâyette bulunan râvî için zabt noktasında hocasının aslına uygun bir *asl*dan rivâyeti yeterli kabul etmelidir.[42] *Asl* terimi bu anlamıyla hadis hocasının *asl*ından türetilen ikincil nüsha olan *fer‘* kelimesinin karşıtı (**أَوْ فَرْعًا مُقَابَلًا بِهِ**) olarak kullanılmaktadır.[43] İbnü's-Salâh'ın bu görüşleri, onun hadis ilminde meydana gelen yöntemsel değişikliklerin farkında olduğunu

---

[35] Ahmed b. İsmâîl Molla Gürânî, *el-Kevşerü'l-câr*î *ilâ riyâżi eḥâdîṯi'l-Buḫârî*, thk. Ahmed Azv İnâye (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1429), 3/193.

[36] (أَنَّ الْحَدِيثَ الَّذِي احْتَجُّوا بِهِ عَلَيْهِمْ , حَدِيثٌ مُخْتَصَرٌ , اخْتَصَرَهُ الَّذِي رَوَاهُ فَغَلِطَ فِيهِ وَإِنَّمَا أَصْلُهُ...) Ebû Ca'fer Ahmed Tahâvî, *Şerḥu me'âni'l-âṯâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr (b.y.: Alemü'l-Kütüb, 1414), 3/99.

[37] Ebû Abdillâh Muhammed Humeydî, *el-Cem' beyne'ṣ-Ṣaḥîḥayn Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî ve Ṣaḥîḥi Müslim*, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1423), 2/405; والحديث في الأصل أطول من هذا وإنما أخرجه مسلم منه ما أراد وحذف الباقي İbn Hacer el-Askalânî, *en-Nüket*, 1/308.

[38] İbnü's-Salâh, *Ma'rifetü envâ'i 'ulûmi'l-ḥadîṯ*, 29.

[39] İbnü's-Salâh, *Ma'rifetü envâ'i 'ulûmi'l-ḥadîṯ*, 119.

[40] İbnü's-Salâh, *Ma'rifetü envâ'i 'ulûmi'l-ḥadîṯ*, 17.

[41] Ebû Bekr Ahmed Beyhakî, *Menâḳıbü'ş-Şâfi'î*, thk. Ahmed Sakr (Kahire: Mektebetü Dâri't-Türâs, 1390), 2/321.

[42] İbnü's-Salâh, *Ma'rifetü envâ'i 'ulûmi'l-ḥadîṯ*, 120; Ayrıca bk. Mübârek b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *Câmi'u'l-uṣûl fî ehâdîṯi'r-Resûl*, thk. Abdülkadir Arnavut (b.y.: Mektebetü'l-Hulvânî, 1389), 1/143.

[43] İbnü's-Salâh, *Ma'rifetü envâ'i 'ulûmi'l-ḥadîṯ*, 165.

gösterdiği gibi aynı zamanda döneme, şartlara ve ihtiyaçlara göre hadis usûlü kurallarında değişim ve dönüşümlerin mümkün olduğunu göstermektedir.

2. Hadis öğrencisinin hocalarından semâ‘ ya da muteber başka yollarla aldığı hadisleri kaydettiği kitap

Öğrencinin kendi *asl*ını/kitabını çok sayıda *asl* ile tashih etmesi (**فَيَنْبَغِي أَنْ تُصَحِّحَ أَصْلَكَ بِهِ بِجَمَاعَةِ أُصُولٍ**) ve bu asılların üzerinde ittifak ettiği bilgilere itimat etmesi gerekmektedir. Bu durum özellikle Tirmizî'nin (öl. 279/892) *Sünen'*i gibi nüshalarında farklılık söz konusu olan kitaplar için gereklidir.[44] Buna göre öğrencinin kitabı hocasının kitabına nispetle *fer‘* olarak isimlendirilirken kendi öğrencilerine nispetle *asl* olmaktadır.

3. Hadislerin kaydedildiği Kütüb-i Sitte gibi otorite kazanmış kitaplar

Asl teriminin bu anlamda kullanımını İbnü'l-Esîr'de görmek mümkündür. İbnü'l-Esîr *Kütüb-i Sitte* şeklinde isimlendirdiği Buhârî ve Müslim'in *Sahîh'*leri, İmam Mâlik'in (öl. 179/795) *el-Muvaṭṭa'*ı, Tirmizî, Nesâî (öl. 303/915) ve Ebû Dâvûd'un (öl. 275/889) *Sünen'*lerindeki hadisler ile Rezîn b. Muâviye'nin (ö. 535/1140) *Tecrîdü'ṣ-ṣıḥâḥı's-sitte* adıyla anılan eserindeki hadisleri bir araya getirdiği *Câmiʿu'l-uṣûl fî ehâdîṯi'r-Resûl* isimli eserinde bu altı kitaptan her birine *asl* adını vermektedir (**وإنما الأحاديث المفردة في كل أصل من الكتب**).[45] İbnü'l-Esîr ayrıca *asl* teriminin çoğul formu olan *usûl* kelimesini de bu manasıyla sık biçimde kullanmaktadır (**ثم إنني جمعت بين كتابه وبين الأصول الستة**).[46] Onun kitabına isim olarak seçtiği *Câmiʿu'l-uṣûl* ifadesi[47] de bu anlamdadır. Asl terimini bu manasıyla İbnü'l-Cevzî de kullanmaktadır. İbnü'l-Cevzî "hadisin asıllara aykırı olmasını", (**فكل حديث رأيته يخالف المعقول، أو ينـاقض الاصول، فاعلم أنه موضوع فلا تتكلف اعتباره**)[48] "hadisin muvatta', müsned, sahîh, sünen ve benzeri hadis kitaplarında bulunmaması" şeklinde açıklamaktadır (**ومتى رأيت حديثا خارجا عن دواوين الاسلام، كالموطأ، ومسند أحمد، والصحيحين، وسنن أبي داود، والترمذي، ونحوها، فانظر فيه**).[49]

4. İlk defa belli türden hadislerin tasnif edildiği ya da belli dereceden hadislerin toplanıldığı eser

Asl teriminin bu anlamıyla kullanımına Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) Tirmizî'nin *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*'i üzerine kaleme aldığı şerhi *ʿÂriżatü'l-aḥvezî* isimli eserinde rastlanılmaktadır. İbnü'l-Arabî, Buhârî'nin *Sahîh'*inin ikinci, İmam Mâlik'in *Muvatta'*ının birinci *asl* olduğunu ifade eder (**ان كتاب الجعفي هو الاصل الثاني في هذا الباب والموطأ هو الأول**).[50] Onun bu kullanımının sahih hadislerin ilk defa tasnif edildiği eser ya da sıhhat derecesi bakımından ilk eser anlamına gelebileceği yorumları yapılmıştır.[51]

5. Herhangi bir hadis teriminin yer aldığı ya da bulunabileceği temel eser

Asl teriminin bu anlamına İbnü's-Salâh'ın Tirmizî'nin *Sünen'*i hakkındaki şu kullanımı örnektir: "Ebû İsâ et-Tirmizî'nin kitabı hasen hadisin bilinmesi noktasında *asl*dır."[52] (**كِتَابُ أَبِي عِيسَى التِّرْمِذِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ أَصْلٌ فِي مَعْرِفَةِ الْحَدِيثِ الْحَسَنِ**).

---

[44] İbnü's-Salâh, *Maʿrifetü envâʿi ʿulûmi'l-ḥadîṯ*, 36.

[45] İbnü'l-Esîr, *Câmiʿu'l-uṣûl*, 1/64.

[46] İbnü'l-Esîr, *Câmiʿu'l-uṣûl*, 1/50, 56.

[47] İbnü'l-Esîr, *Câmiʿu'l-uṣûl*, 1/52.

[48] Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn İbnü'l-Cevzî, *el-Mevżûʿât*, thk. Nurettin Şükrü Boyacılar (y.y.: Advâü's-Selef, 1997), 1/150.

[49] İbnü'l-Cevzî, *el-Mevżûʿât*, 1/141; krş. Muḥammed Ekrem Sindî, *İmʿānu'n-Naẓar Şerḥu Şerḥi Nuḫbeti'l-fiker*, thk. Ebū Saʿīd Ġulām Muṣṭafā Kāsımī (b.y.: y.y., 1983), 116.

[50] Ebû Bekr Muhammed İbnü'l-Arabî, *ʿÂriżatü'l-aḥvezî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.s.), 1/5.

[51] فإن أراد مجرد السبق إلى التصنيف فهو كذلك، ولا يلزم منه مخالفة لما تقدم. وإن أراد الأصل في الصحة فهو كذلك، لكن على التأويل الذي أولناه İbn Hacer el-Askalânî, *en-Nüket*, 1/279; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Süyûtî, *el-Baḥrü'llezî zeḫar fî şerḥi Elfiyyeti'l-eṯer*, thk. Übey Enes Enîs (Suudi Arabistan: Mektebetü'l-Gurabâ el-Eseriyye, ts.), 1/526-527.

[52] İbnü's-Salâh, *Maʿrifetü envâʿi ʿulûmi'l-ḥadîṯ*, 35.

6. Üzerinde şerh, istihrâc, ihtisâr, istidrâk, tertib, ziyâde, nazm gibi ikincil çalışmalar yapılan kitap

İbn Hacer'in *Nüzhe'*de "Tevâtürün şartları *asl*da müphem bırakıldı" (**وإنما أبهمت شروط التواتر في الأصل**) ifadesi *asl* kelimesinin bu anlamdaki kullanımına örnektir. Onun buradaki *asl* terimi ile kastı *Nüzhe'*nin aslını teşkil eden *Nuhbetü'l-fiker fî mustalahi ehli'l-eser* isimli muhtasarıdır. *Asl* kelimesi burada şerhin karşıtı olarak kullanılmaktadır.

İbn Hacer'in "Bu, müstahricin isnâdı ile *asl*ın isnâdının çakıştığı kimsede kabul edilebilir" (**هَذَا مُسَلَّمٌ فِي الرَّجُلِ الَّذِي الْتَقَى فِيهِ إِسْنَادُ الْمُسْتَخْرِجِ وَإِسْنَادُ مُصَنِّفِ الْأَصْلِ**) cümlesindeki *asl* ile kastı üzerine istihrâc çalışması yapılan asıl kitaptır. Benzer şekilde İbn Hacer'in asıl hadiste bulunmadığı halde müstahrec türü eserlerdeki hadislerde bulunan ziyâdelerin sıhhati konusunda sarf ettiği sözlerde de *asl* terimi bu anlamda kullanılmaktadır. Buna göre söz konusu ziyâdelerin sıhhati, müstahrec eserlerin sahipleri ile üzerine istihrâc çalışması yapılan aslın sahibinin arasında bulunan râvîlerin sahih hadiste aranan şartları taşıyıp taşımamasına bağlıdır. Müstahrec yazarı ile *asl*ın yazarı arasındaki râvî sayısı ne kadar çok olursa ya da müstahricin dönemi ile *asl*ın sahibinin dönemi ne kadar uzak olursa daha fazla incelemeye ihtiyaç duyulmaktadır.[53] *Asl* terimi bu örneklerde müstahrecin karşıtı olarak kullanılmaktadır.[54]

Zehebî'nin (öl. 748/1348) *el-Muḳtenâ fî serdi'l-künâ* isimli eserindeki ifadelerine atfen Sehâvî'nin kullandığı *asl* kelimesi[55] (**إِنَّ مُصَنِّفَ الْأَصْلِ زَادَ وَأَفَادَ وَحَرَّرَ وَأَجَادَ**) Ebû Ahmed el-Hâkim en-Nîsâbûrî'nin *el-Künâ* isimli eserine işaret etmektedir. Zehebî Ebû Ahmed'in *el-Künâ* isimli kitabını *asl* kabul ederek *el-Muḳtenâ'*da tertîb, ihtisâr, ziyâde ve teshîl gibi uygulamalar yapmıştır.[56]

7. Hadis ilminin belli bir alt disiplininde müracaat edilen temel kaynak eser

İbnü's-Salâh'ın *Ma'rifetü envâ'i 'ulûmi'l-hadîs* isimli eseri hakkında Süyûtî'nin kullandığı ifade *asl* teriminin bu anlamına örnektir. "İnsanlar onu ['ulûmü'l-hadîste] müracaat edilen temel kaynak kabul ettiler" (**واتخذوه أصلًا يرجع إليه**).[57]

Asl Teriminin Kural, Hadisin Kökeni ya da Râvînin Memleketi Anlamında Kullanımı

1. Kural, kâide

Muhaddisler *asl* terimini kural anlamında kullanmaktadırlar. Bu kullanıma İbnü's-Salâh'ın "Çünkü illetin ve sıhhate zarar veren bir durumun olmaması *asl* ve zâhir olandır"[58] (**لِأَنَّ عَدَمَ الْعِلَّةِ وَالْقَادِحِ هُوَ الْأَصْلُ وَالظَّاهِرُ**) şeklindeki ifadesi örnektir. Ancak Sehâvî (ö. 902/1497) illetin ve sıhhate zarar veren bir durumun *asl* olmasının mutlak olarak değil, buradaki metin ve konu özelinde geçerli olduğunu belirtmektedir. Çünkü İbnü's-Salâh burada illetin bulunmadığına yönelik inceleme yaptıktan sonra bunu mutlak olarak ifade etmiştir. Ona göre illetin bulunmaması mutlak olarak *asl* olsaydı sahih hadisin bir şartı olarak öne sürülmezdi.[59]

---

[53] فحينئذ يتوقف الحكم بصحة الزيادة على ثبوت الصفات المشترطة في الصحيح للرواة الذين بين صاحب المستخرج وبين من اجتمع مع صاحب الأصل الذي استخرج عليه، وكلما كثرت الرواة بينه وبين من اجتمع مع صاحب الأصل فيه افتقر إلى زيادة التنقير، وكذا كلما بعد عصر المستخرج من عصر صاحب الأصل كان الإسناد كلما كثرت رجاله احتاج الناقد له إلى كثرة البحث عن أحوالهم İbn Hacer el-Askalânî, *en-Nüket*, 1/292.

[54] Terimin müstahrec karşıtı olarak kullanımı için bk. لَكِنْ لَا يَسُوغُ لِلْمُخَرِّجِ الْعُدُولُ عَنِ الطَّرِيقِ الَّتِي يَقْرُبُ اجْتِمَاعُهُ مَعَ مُصَنِّفِ الْأَصْلِ فِيهَا إِلَى الطَّرِيقِ الْبَعِيدَةِ إِلَّا لِغَرَضٍ مِنْ عُلُوٍّ، أَوْ زِيَادَةِ حُكْمٍ مُهِمٍّ، أَوْ نَحْوِ ذَلِكَ Sehâvî, *Fetḥu'l-muġīṯ*, 1424, 1/57.

[55] Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Sehâvî, *Fetḥu'l-muġīṯ bi-şerḥi Elfiyyeti'l-ḥadîṯ li'l-ʿIrâḳī*, thk. Hüseyin Ali (Mısır: Mektebetü's-Sünne, 1424), 4/213.

[56] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Zehebî, *el-Muḳtenâ fî serdi'l-künâ*, thk. Muhammed Sâlih Abdülaziz el-Murâd (Medine: el-Meclisü'l-İlmî, 1408), 1/47-48.

[57] Süyûtî, *el-Baḥrü'llezî zeḫar fî şerḥi Elfiyyeti'l-eṯer*, ts., 1/235.

[58] İbnü's-Salâh, *Maʿrifetü envâʿi ʿulûmi'l-ḥadîṯ*, 38; Ebû Hafs Sirâcüddîn İbnü'l-Mülakkın, *el-Muḳniʿ fî ʿulûmi'l-ḥadîṯ*, thk. Abdullah b. Yusuf el-Cedîʿ (Suudi Arabistan: Dâru Fevvâz, 1413), 1/89; Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Irâkī, *et-Taḳyîd ve'l-îżâḥ Şerḥu Muḳaddimeti'bni'ṣ-Ṣalâḥ*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman (Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1389), 58; Suyûtī, *Tedrību'r-râvî*, 3/23; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Süyûtî, *el-Baḥrü'llezî zeḫar fî şerḥi Elfiyyeti'l-eṯer*, thk. Übey Enes Enîs (Suudi Arabistan: Mektebetü'l-Gurabâ el-Eseriyye, ts.), 3/1248.

[59] Sehâvî, *Fetḥu'l-muġīṯ*, 1424, 1/120.

Asl teriminin kural ve kaide anlamındaki kullanımını İbnü'l-Esîr'in *Câmi'u'l-usûl'*ünde de görmek mümkündür. Hadis tarihine dair bilgilere yer verdiği bölümde İbnü'l-Esîr hadis âlimlerinin bu ilmi korumak için başlangıçta yazdıklarına değil, kalplerinde hıfz ve zapt ettiklerine itimat ettiklerini, ancak İslam'ın yayılması, beldelerin genişlemesi, sahâbenin farklı memleketlere dağılması, fetihlerin çoğalması, sahâbenin çoğunun vefat etmesi, onların öğrencilerinin etrafa yayılması ve zaptın azalması gibi unsurlar neticesinde âlimlerin hadislerin tedvinine ve yazılmasına gereksinim duyduklarını ifade eder. Ona göre artık kitâbet *asl*a dönüşmüştür (**ولعمري إنها الأصل**). Çünkü hafıza yanılabilir, zihin unutabilir, dil ihmal edebilir. Oysa kalem hıfzeder ve unutmaz.[60] İbnü'l-Esîr'in *Câmi'u'l-usûl'*ünde yer verdiği "Çünkü yazı *asl*ında sadece hatırlamak için ortaya konulmuştur"[61] (**لأن الخط لم يوضع في الأصل إلا للتذكر**) ifadesi de *asl* kelimesinin kural anlamında kullanımına örnektir. İbnü'l-Esîr'in kitâbet hakkındaki ifadeleri hadis usulündeki kuralların değişmez ve esnemez bir yapıda olmadığını göstermektedir. Bilakis şartların ve ihtiyaçların değişmesine göre kurallarda değişim ve dönüşüm söz konusu olabilmektedir. Nitekim hadis usûlü kurallarını azimet ve ruhsat olarak ele alan Hanefîlere göre de muhafaza için hadislerin yazılması ve kitaptan rivâyet eskiden ruhsat olarak değerlendirilse de şartların değişmesi neticesinde sonradan azimete dönüşmüştür.[62]

2. Hadisin kökeni

Asl kelimesi muhaddisler tarafından hadisin kökeni anlamında ilk ortaya çıktığı yeri belirtmek için kullanılmaktadır. Hadisin kendisiyle ilgili olarak ilk ortaya çıktığı yer anlamı (**أَنَّ أَصْلَ هَذَا الحَدِيثِ مَدَنِيّ**) bu kullanımın örneklerinden biridir. Bu kullanımın önem arz ettiği konu ise şudur: Bir hadisi Medinelilerin sadece Kûfelilerden rivâyet ettiği iddia edilmektedir. Buna bağlı olarak tıpkı hadisler konusunda başkalarının Medinelilere ihtiyaç duyduğu gibi Medinelilerin de başkalarına muhtaç oldukları yorumu yapılmıştır. Bu iddiaya cevap olarak hadisin aslının Medine kaynaklı olduğu ifade edilmiştir. Çünkü hadisi Hz. Peygamber'den rivâyet eden sahâbî Ka'b b. Ucre (ö. 52/672) Ensâr'dandır. Ka'b daha sonra Kûfe'ye göç ederek hadisi orada rivâyet etmiştir. Böylece hadis Kûfe'den, ilk ortaya çıktığı Medine'ye tekrar gelmiştir. Bu durum göz önüne alındığında insanların sünnetler ve hadisler konusunda Medinelilere muhtaç oldukları ortaya çıkmış olmaktadır.[63]

3. Râvînin memleketi, ırkı

Asl kelimesi izâfetli olarak râvînin ırkı **(الفارسي الأصل)**[64] veya memleketi anlamında da kullanılmaktadır. Râvînin memleketini bildiren kullanımları çoğu zaman **مصرى الأصل مراكشي** **تَرْمِذِيُّ الأَصْلِ سَكَنَ بَغْدَادَ**[65]**الدار** [66] yahut **الكُوْفِيُّ الأَصْلِ الخُلْقَانِيُّ نَزِيْلُ بَغْدَادَ** [67] kullanımlarında olduğu gibi gibi daha sonra yerleştiği yerin belirtilmesi takip etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma *asl* teriminin muhaddislerin ıstılâhında tarihsel süreçte kazandığı anlamları ve kullanım farklılıklarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada yapılan kapsamlı literatür taraması, terimin anlam alanlarının hadis ilminin yapısında, konularında ve yönteminde meydana gelen değişimlerle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

---

[60] İbnü'l-Esîr, *Câmiʿu'l-uṣûl*, 1/40.

[61] İbnü'l-Esîr, *Câmiʿu'l-uṣûl*, 1/87.

[62] Pezdevî, *Uṣûlü'l-Pezdevî*, 185-187; Ubeydullāh b. Mes'ûd Sadrüşşerîa es-Sânî, *et-Tavżîḥ fî ḥalli ġavâmiżi't-Tenḳīḥ*, thk. Zekeriya Umeyrât (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416), 2/25; Sindī, *İmʿānu'n-Naẓar*, 47.

[63] Ebü'l-Mutarrif Abdurrahman Kanâzîî, *Tefsîru'l-Muvatta'*, thk. Âmir Hasan Sabri (Katar: Dâru'n-Nevâdir, 1429), 2/670.

[64] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Zehebî, *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ* (b.y.: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 1/151.

[65] Zehebî, *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, 4/1407.

[66] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Zehebî, *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâʾ* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1427), 8/153.

[67] Zehebî, *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâʾ*, 8/300.

Elde edilen bulgulara göre, mütekaddim dönemde *asl* terimi esas itibarıyla hadisin isnâdı, tarîki, râvî zinciri ve bunların sahihliğiyle ilgili anlamlarda kullanılmıştır. Bu dönemde hadislerin henüz şifâhî olarak nakledilmesi, terimin doğrudan rivâyet süreciyle bağlantılı biçimde kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Buna karşın tedvîn ve tasnîf dönemlerinden itibaren rivâyetlerin kitaplara kaydedilmesiyle birlikte terim, hadislerin yazılı formlarını da kapsayan yeni anlamlar kazanmıştır. Böylece *asl* kelimesi; kitap, nüsha, temel kaynak, şerh, istihrâc, ihtisâr gibi yazılı geleneğe ait kavramlarla ilişkilendirilmiş ve hadis ilminin metodolojik dönüşümünü yansıtan bir terim hâline gelmiştir.

Ayrıca çalışma, *asl* teriminin sadece hadisin isnâdıyla sınırlı bir anlam içeriğine sahip olmadığını; hadisin metni, muhtevası, sahihliği, kökeni, kuralı ve kaynak değeri gibi farklı boyutları da kapsadığını göstermiştir. Bu çok yönlü kullanım, terimin durağan bir teknik kavram olmaktan ziyade, tarihsel ve bağlamsal şartlara göre anlam genişlemesine uğrayan dinamik bir yapı arz ettiğini kanıtlamaktadır. Özellikle müteahhir dönemde hadis usûlünün amaç ve yönteminde yaşanan değişimler, *asl* teriminin anlam alanlarını genişletmiş; terimi sadece rivâyet zincirini değil, ilim geleneğini ve ilmî otoriteyi temsil eden bir kavram hâline getirmiştir.

Bulgular ayrıca *asl* teriminin hadis ilminin alt disiplinlerinde -örneğin rivâyet, dirâyet, ricâl ve literatür alanlarında- farklı bağlamlarda ve farklı amaçlarla kullanıldığını ortaya koymuştur. Bu durum, hadis terminolojisinin sabit bir kavramlar kümesi değil; dönemin ilmî birikimi, ihtiyaçları ve metodolojik yönelimleri doğrultusunda dönüşebilen dinamik bir sistem olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, bu araştırma *asl* teriminin anlam evrimine dair kapsamlı bir çerçeve sunarak hadis usûlü ilminin tarihsel gelişimiyle terminolojik yapısı arasındaki ilişkiyi görünür kılmıştır. Terimin anlam çeşitliliği, hadis ilminin sadece naklî değil, aynı zamanda metodolojik ve kavramsal bir zenginliğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, hadis ilminin temel terimlerinin tarihsel seyir içinde kazandığı anlam dönüşümlerini inceleyecek yeni araştırmalara hem içerik hem de yöntem açısından bir model teşkil etmektedir. Bu çalışma, *asl* teriminin farklı anlam içeriklerinden birçoğunu ortaya koymakla birlikte bu anlamların değişimlerini hadis tarihi ve literatürüyle ilişkili biçimde kronolojik ve bağlamsal olarak ortaya koyacak daha kapsamlı ve derinlikli çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu tespit etmektedir.

Kaynakça

Adıgüzel, Abdulcabbar. *Ahmed b. Hanbel'de Tefsirin Mahiyeti ve Meşruiyeti Sorunu*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2024.

Ali el-Kārî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn. *el-Maṣnûʿ fî maʿrifeti'l-ḥadîṯi'l-mevżûʿ*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 5. Basım., 1414.

Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn. *ʿUmdetü'l-ḳārî şerḥu Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.s.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed. *Maʿrifetü's-sünen ve'l-âṯâr*. thk. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî. 15 Cilt. Karaçi: Câmiatü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1. bs., 1412.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed. *Menâḳıbü'ş-Şâfiʿî*. thk. Ahmed Sakr. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü Dâri't-Türâs, 1. bs., 1390.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed. *Müsnedü'l-Bezzâr*. thk. Mahfûz Abdurrahman Zeynullah vd. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-ulûm ve'l-Hikem, 1. bs., 1988.

Bikâî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn. *en-Nüketü'l-vefiyye bimâ fî şerḥi'l-Elfiyye*. thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl. 2 Cilt. b.y., 1. bs., 1428.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed. *el-Kifâye fî maʿrifeti uṣûli ʿilmi'r-rivâye*. thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl. 2 Cilt. b.y.: Dâru İbni'l-Cevzî, 1. bs., 1432.

Hâzimî, Ebû Bekr Zeynüddîn. *el-İʿtibâr fi'n-nâsiḫ ve'l-mensûḫ mine'l-âṯâr*. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Ma'ârifi'l-Osmâniyye, 2. bs., 1359.

Humeydî, Ebû Abdillâh Muhammed. *el-Cemʿ beyne'ṣ-Ṣaḥîḥayn Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî ve Ṣaḥîḥi Müslim*. thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2. bs., 1423.

Irâkī, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn. *et-Taḳyîd ve'l-îżâḥ Şerḥu Muḳaddimeti'bni'ṣ-Ṣalâḥ*. thk. Abdurrahman Muhammed Osman. Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1. bs., 1389.

Irâkī, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn. *Şerḥu't-Tebṣıra ve't-tezkire*. thk. Abdüllatif el-Humeym. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. bs., 1423.

İbn Dakīkul'îd, Ebü'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed. *Şerḥu'l-Erbaʿîni'n-Neveviyye fi'l-eḥadîṯi'ṣ-ṣaḥîḥi'n-nebeviyye*. b.y.: Müessesetü'r-Reyyân, 6. bs., 1424.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn. *en-Nüketʿalâ Kitâbi'bni'ṣ-Ṣalâḥ*. thk. Rebîʿ b. Hâdî el-Medhalî. 2 Cilt. Medine: İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî, 1. bs., 1404.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn. *Fetḥu'l-bârî şerḥu Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Maʿrife, 1379.
İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn. *Fetḥu'l-bârî şerḥu Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Maʿrife, 1379.
İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed. *Nüzhetü'n-naẓar şerḥu Nuḫbeti'l-fiker*. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4. Basım., 1434.
İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed. *Ṣaḥîḥu İbn Ḥibbân*. thk. Mehmet Ali Sönmez - Halis Aydemir. 7 Cilt. b.y.: Dâru İbn Hazm, 1. bs., 1433.
İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. b.y.: Daru Hicr, 1. bs., 1424.
İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. b.y.: Daru Hicr, 1. bs., 1424.
İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn. *İḫtiṣâru ʿUlûmi'l-ḥadîṯ*. thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl. Riyad: Dâru'l-Meymân, 1. bs., 1434.
İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed. *ʿÂriżatü'l-aḥvezî*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.s.
İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn. *el-Mevżûʿât*. thk. Nurettin Şükrü Boyacılar. 3 Cilt. y.y.: Advâü's-Selef, 1. Basım., 1997.
İbnü'l-Esîr, Mübârek b. Muhammed. *Câmiʿu'l-uṣûl fî ehâdîṯi'r-Resûl*. thk. Abdülkadir Arnavut. 12 Cilt. b.y.: Mektebetü'l-Hulvânî, 1. Basım., 1389.
İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn. *el-Muḳniʿ fî ʿulûmi'l-ḥadîṯ*. thk. Abdullah b. Yusuf el-Cedîʿ. 2 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru Fevvâz, 1. bs., 1413.
İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn. *Maʿrifetü envâʿi ʿulûmi'l-ḥadîṯ*. thk. Nûreddîn Itr. Suriye: Dâru'l-Fikr, 1406.
İslâm Mahmûd Abdülmu'tî. "Aslü'l-Hadîs fî Kelâmi'l-Muhaddisîn Dirâse fî Dav'i 'Ulûmü'l-Hadîs". *Mecelletü Külliyyeti Usûli'd-Dîn ve'd-Da've bi'l-Menûfiyye* 43/43 (2024), 394-490.
Kanâziî, Ebü'l-Mutarrif Abdurrahman. *Tefsîru'l-Muvatta'*. thk. Âmir Hasan Sabri. 2 Cilt. Katar: Dâru'n-Nevâdir, 1. bs., 1429.
Molla Gürânî, Ahmed b. İsmâîl. *el-Kevs̱erü'l-cârî ilâ riyâżi eḥâdîṯi'l-Buḫârî*. thk. Ahmed Azv İnâye. 11 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1. bs., 1429.
Pezdevî, Ebü'l-Usr Fahrü'l-İslâm Alî. *Uṣûlü'l-Pezdevî / Kenzü'l-vüṣûl ilâ maʿrifeti'l-uṣûl*. 1 Cilt. Karaçi: Matbaatü Câvîd, t.s.
Sadrüşşerîa es-Sânî, Ubeydullāh b. Mes'ûd. *et-Tavżîḥ fî ḥalli ġavâmiżi't-Tenḳīḥ*. thk. Zekeriya Umeyrât. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416.
Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn. *Fetḥu'l-muġīṯ bi-şerḥi Elfîyyeti'l-ḥadîṯ li'l-ʿIrâḳī*. thk. Hüseyin Ali. 4 Cilt. Mısır: Mektebetü's-Sünne, 1. bs., 1424.
Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn. *Fetḥu'l-muġīṯ bi-şerḥi Elfîyyeti'l-ḥadîṯ li'l-ʿIrâḳī*. thk. Hüseyin Ali. 4 Cilt. Mısır: Mektebetü's-Sünne, 1. bs., 1424.
Selâme, Muhammed Halef. *Lisânü'l-muhaddisîn*. 5 Cilt. Musul: y.y., 2007.
Sindī, Muḥammed Ekrem. *İmʿānu'n-Naẓar Şerḥu Şerḥi Nuḫbeti'l-fiker*. thk. Ebū Saʿīd Ġulām Muṣṭafā Kāsımī. b.y.: y.y., 1983.
Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahmân. *Tedrîbu'r-râvî fî Şerḥi Taḳrîbi'n-Nevâvî*. thk. Muhammed Avvâme. 5 Cilt. Medine: Dâru'l-Yüsr, 1. Basım., 1437.
Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn. *el-Baḥrü'llezî zeḫar fî şerḥi Elfîyyeti'l-eṣer*. thk. Übey Enes Enîs. 4 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetü'l-Gurabâ el-Eseriyye, ts.
Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn. *el-Baḥrü'llezî zeḫar fî şerḥi Elfîyyeti'l-eṣer*. thk. Übey Enes Enîs. 4 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetü'l-Gurabâ el-Eseriyye, ts.
Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn. *el-İtḳān fî ʿulûmi'l-Ḳurʾân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. b.y.: el-Hey'etü'l-Mısriyye el-Âmme li'l-Kitâb, 1394.
Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed. *Şerḥu meʿâni'l-âṯâr*. thk. Muhammed Zührî en-Neccâr. 5 Cilt. b.y.: Alemü'l-Kütüb, 1. bs., 1414.
Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed. *Şerḥu meʿâni'l-âṯâr*. thk. Muhammed Zührî en-Neccâr. 5 Cilt. b.y.: Alemü'l-Kütüb, 1. bs., 1414.
Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed. *Şerḥu müşkilü'l-âṯâr*. thk. Şuayb el-Arnavud. 16 Cilt. b.y., 1. bs., 1415.
Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed. *eḍ-Ḍuʿafâʾü'l-kebîr*. thk. Mâzin es-Sirsâvî. 6 Cilt. Mısır: Dâru İbn Abbâs, 2. bs., 2008.
Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn. *el-Muḳtenâ fî serdi'l-künâ*. thk. Muhammed Sâlih Abdülaziz el-Murâd. 2 Cilt. Medine: el-Meclisü'l-İlmî, 1. bs., 1408.
Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn. *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâʾ*. 18 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1427.
Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn. *Tezkiretü'l-ḥuffâẓ*. 4 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1. Basım., ts.
Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn. *el-Burhân fî ʿulûmi'l-Ḳurʾân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1. Basım., 1376.
Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed. *el-Baḥrü'l-muḥîṭ fî uṣûli'l-fıḳh*. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübî, 1. bs., 1414.